
Библиотека „САВРЕМЕНА ПРОЗА” 28

Бернхард Шлинк

ЧИТАЧ

Наслов оригинала:
Bernhard Schlink, Der Vorleser
Diogenes Verlag AG Zürich, Copyright 1995.

Уредник
Наташа Анђелковић

БЕРНХАРД ШЛИНК

ЧИТАЧ

Превела с немачкої
Споменка Крајчевић

БЕОГРАД
2017

ПРВИ ДЕО

Када сам имао петнаест година, добио сам жутицу. Болест је почела у јесен, а завршила се у пролеће. Што је година бивала хладнија и мрачнија, то сам и ја био слабији. Тек је с новом годином кренуло набоље. Јануар је био топао, па ми је мајка на балкону наместила да легнем. Посматрао сам небо, сунце, облаке и послушкивао игру дечице у дворишту. Једном у фебруару, тек се било смркло, чуо сам коса како пева. Мој први излазак водио је из Цветне улице, у којој смо становали на другом спрату масивне зграде сазидане почетком века, у Железничку улицу. Тамо сам се једног понедељка у октобру, на путу од школе до куће, исповраћао. Данима сам пре тога био слаб, слаб као никад у животу. Скупљао сам снагу за сваки корак. Кад бих се код куће или у школи пео степеницама, ноге су ме једва носиле. Нисам могао ни да једем. Чак и кад бих гладан сео за сто, убрзо би ме обузело гађење. Изјутра бих се будио сувих уста и

с осећањем да ми органи тешко и на погрешном месту леже у телу. Стидео сам се што сам тако слаб. А нарочито сам се стидео када сам се исповраћао на улици. Ни то ми се никад раније није догодило. Уста су ми се одједном напунила, покушавао сам да то што је кренуло гутањем вратим натраг, стискао сам усне, држао руку испред уста, али је излетело из уста и кроз прсте. Ослоњен на зид куће, гледао сам у оно што сам исповраћао и бљувао светлу слуз.

Жена која ми је притекла у помоћ учинила је то готово грубо. Узела ме је за руку и одвела мрачним ходником у двориште. Са конопаца затегнутих између прозора, одозго је висило рубље. У дворишту су била наслагана дрва; у некаквој радионици пиштала је тестера, а кроз отворена врата излетала је струготина. Поред врата, кроз која се из ходника улазило у двориште, била је чесма. Жена је одврнула славину, прво ми опрала руку, а онда водом ухваћеном у дланове испљускала лице. Обрисао сам лице марамицом.

„Понеси ту другу!” Поред чесме су стајале две кофе, она је дохватила једну и напунила је водом. Подигао сам другу, напунио је и кренуо ходником за женом. Замахнула је кофом, вода је пљуснула о плочник и

оно што сам исповраћао повукла са собом у сливник. Узела је и кофу из мојих руку и сручила на плочник још један водопад.

Усправила се и видела је да плачем. „Дечко”, рекла је зачуђено, „дечко”. Пригрлила ме је. Једва да сам био виши од ње, осећао сам њене груди на својим, у зближености загрљаја мешали су се задах из мојих уста и њен свежи зној, нисам знао шта да радим с рукама. Престао сам да плачем.

Питала ме је где станујем, вратила кофе у ходник и повела ме кући. Ишла је поред мене; моја школска торба у једној руци, друга положена на моју мишицу. Железничка улица није далеко од Цветне. Кретала се брзо и одлучно, помажући ми да одржим корак. Пред нашом кућом поздравила се са мном.

Истог дана мајка је позвала лекара који је установио жутицу. Једном приликом сам, касније, испричао мајци о тој жени. Не верујем да бих је иначе посетио. Али за моју мајку била је најнормалнија ствар да, чим будем могао, од свог џепарца купим букет цвећа, одем код жене, представим се и захвалим. Тако сам крајем фебруара отишао у Железничку улицу.

2

*К*уће у Железничкој улици више нема. Не знам ни кад су је, ни зашто срушили. Много година сам избивао ван свог родног града. Нова зграда, саграђена седамдесетих или осамдесетих, има пет спратова и мансарду за становање, зидови су глатки и украшени светлим украсима, нема балкона и еркера. Многобројна звона на улазу указују на велики број станова. Станова у које се човек усели и из њих исели као што изнајми кола и после их врати. У приземљу је сада нека радња с компјутерима; пре ње је била парфимерија, па бакалница, па видеотека.

Стара кућа је, иако је била исте висине, имала четири спрата, приземље обложено плочама брушеног пешчаника и три спрата у опеци, с еркерима, балконима и прозорским оквирима од пешчаника. До приземља и почетка степеништа водило је неколико степеника, ужих према горе, с оградом с обе стране, која је носила гвоздене руко-

хвате крајева увијених попут пужа. Капија је била оивичена с два стуба, а из углова под архитравом гледали су лавови, један низ Железничку улицу, а други уз улицу. У двориште с чесмом, жена ме је увела на споредна врата.

Још као мали, запазио сам ту кућу. Доминирала је над свим зградама у низу. Да је којим случајем хтела да буде још тежа и шира, суседне зграде морале би, како ми се тада чинило, да се повуку у страну и направе јој места. Замишљао сам да је унутра степениште са штукатуром, огледалима и тепихом с оријенталним шарама, који уз степенике придржавају блиставо изгланцане месингане шипке. Очекивао сам да у господственој кући живе и господствени људи. А како је кућа од година и железничког дима била потамнела, замишљао сам и њене господствене станаре некаквим смркнутим особењацима, можда глумим или слепим, грбавим или пак хромим.

Касније сам је годинама сањао. Снови су наликовали један другом, варијације истог сна и исте теме. Идем непознатим градом и угледам кућу. Стоји у низу зграда, у делу града који не познајем. Збуњено настављам даље, јер кућу препознајем, али не и крај. Тада се досетим да сам кућу већ видео. При

том не мислим на Железничку улицу у свом родном граду, већ на неки други град или неку другу земљу. У сну сам, на пример, у Риму, посматрам кућу и присећам се да сам је видео у Берну. То сањано сећање ме умирује; појављивање куће у другачијем окружењу не изгледа ми необичније од случајног сусрета са старим пријатељем на неком непознатом месту. Стога се окрећем, враћам до куће, пењем уз степенице. Хоћу да уђем. Притискам кваку. Ако кућа искрсне негде ван града, сан траје дуже или се касније боље сећам детаља. Возим се колима. С десне стране појави се кућа, али возим даље, испрва збуњен једино тиме што кућа, која очигледно припада градском уличном низу, стоји сама на пољани. Тада се досетим да сам је већ видео и двоструко сам збуњен. Када се најзад сетим и где сам је видео, окрећем кола и возим натраг. Пут је у сну увек празан, могу да окренем кола шкрипећи гумама и да се вратим великом брзином. Бојим се да ћу стићи прекасно, па возим још брже. Онда је угледам. Окружена је пољима – житом, уљаном репицом или виногради-ма уколико сам у Пфалцу, лавандом ако сам у Прованси. Предео је раван, можда благо заталасан. Без дрвећа. Дан потпуно ведар, сунце сија, ваздух трепери, а пут блиста од

врелине. Развалине неког згаришта чине да кућа изгледа недоступно, као да је одсечена. Згариште би могло да буде од било које зграде. Кућа није суморнија од оне у Железничкој улици, али су прозори потпуно покривени прашином и не дозвољавају да се види унутрашњост куће, чак ни завесе.

Заустављам се покрај пута и прелазим преко, до улаза. Никог нема и ништа се не чује, ни удаљени мотор, ни ветар, ни птица. Свет је мртав. Пењем се уз степенике и притискам кваку.

Врата, међутим, нисам отворио. Будим се и једино памтим да сам ухватио и притиснуо кваку. Тада ми се у сећање враћа цео сан, као и то да сам га већ сањао.

Нисам знао женино име. С букетом цвећа у рукама стајао сам неодлучно пред улазним вратима и низом звона. Већ сам хтео да се вратим. Али тада је из куће изишао неки човек, упитао ме код кога идем и послао госпођи Шмиц на трећи спрат.

Није било штукатуре, огледала, тепиха. Оно што је степениште од скромне лепоте, која се није могла упоредити са раскоши фасаде, можда некад и имало, одавно се изгубило. Боја са црвено офарбаног степеништа по средини је била отрта, зелени линолеум, до висине рамена залепљен по зиду дуж степеништа, искрзан, а тамо где су на рукохвату недостајале шипке, био је везан канап. Мирисало је на средства за чишћење. Могуће је да сам све то тек касније приметио. Степениште је било увек подједнако бедно и подједнако чисто, увек је исто мирисало на средства за чишћење, некад помешана с мирисом куваног купуса или пасуља, печеног мяса или воде

која ври. О осталим станарима никада нисам сазнао ништа више од онога што су говорили ти мириси, отирачи испред улазних врата и плочице с именима испод звона. Не сећам се да сам икада на степеништу некога срео.

Не сећам се више ни како сам поздравио госпођу Шмиц. Вероватно сам изверглао две-три припремљене реченице о својој болести, њеној помоћи, својој захвалности. Повела ме је у кухињу.

Кухиња је била највећа просторија у стану. У њој су били шпорет и судопера, када са казаном за грејање воде, сто и две столице, креденац, орман и кауч. Преко кауча је био пребачен црвени сомотски покривач. Није било прозора. Светлост је улазила кроз окна на вратима која су водила на балкон. Мало светлости – у кухињи је сасвим светло било само кад су та врата била отворена. Тада се из стругаре у дворишту чуло пиштање тестере и мирисало је дрво.

Стан је чинила још једна мала и уска дневна соба с комодом, столом, четири столице, дубоком фотељом и једном пећи. Та се соба зими готово никад није грејала, а и лети је мало коришћена. Прозор према Железничкој улици пружао је поглед на некадашњу железничку станицу, простор раскопан и прекопан, на коме су већ ту и тамо били

постављени темељи нове зграде суда и административне управе. И најзад, у стану је био и клозет без прозора. Кад би смрдело у клозету, смрдело је и у ходнику.

Не памтим о чему смо разговарали у кухињи. Госпођа Шмиц је пеглала: прострла је преко стола вунено ћебе и ланени чаршав, па је из корпе вадила комад по комад рубља, испеглала га, пресавила и спустила на једну од две столице. На другој сам ја седео. Пеглала је и своје гаћице и, мада нисам хтео да гледам у њих, није ми успевало да их не гледам. Носила је хаљину-кецељу без рукава, плаву, с малим, бледим, црвенкастим цветићима. Пепељасто-плаву косу, која јој је сезала до рамена, скупила је на потиљку шналом. Белеле су јој се голе руке. Покрети којима је узимала, повлачила и одлагала пеглу, а затим савијала и одлагала рубље, били су спори и усредсређени, а исто тако споро и усредсређено се кретала, савијала и усправљала. Преко њеног тадашњег лица у сећању су ми се слегла њена каснија лица. Кад је призовем пред очи, онакву каква је тада била, појави се без лица. Морам да га реконструишем. Високо чело, испупчене јагодице, бледоплаве очи, пуне, равномерно набубреле полукружне усне, снажна брада. Опоро женско лице великих површина. Знам да ми је било лепо. Али његову лепоту сада не видим.

„Чекај мало!”, рекла је кад сам устао и хтео да кренем. „Морам и ја да изиђем, па ћу део пута с тобом.”

Чекао сам у ходнику. Пресвладила се у кухињи. Врата су остала одшкринута. Скинула је кецељу и остала у светлозеленом комбинезону. Преко наслона столице висио је пар чарапа. Узела је једне и набирајући их наизменично с обе руке смотала их у ролну. Балансирала је на једној нози о чије је колено ослонила пету друге, нагла се напред, навукла набрану чарапу преко врха стопала, затим стопало спустила на столицу, повукла чарапу навише преко листа, колена и бутине, извила се у страну и закачила је за појас за чарапе. Усправила се, спустила ногу са столице и посегла за другом чарапом.

Нисам могао од ње очи да одвојим. Од њеног потиљка и њених рамена, од њених груди које је комбинезон пре обавијао него скривао, од њене задњице преко које се, док се

ногом ослањала о колено и столицу, затезао комбинезон, од њене ноге, испрва голе и беле, а онда, у чарапи, свиласто сјајне.

Осетила је мој поглед. Застала је усред покрета којим је хтела да дохвати другу чарапу, окренула се према вратима и погледала ме у очи. Не знам како ме је гледала – зачуђено, упитно, с разумевањем, прекорно. Поцрвенео сам. Неколико тренутака стајао сам тако с лицем које је горело. Онда више нисам могао да издржим, излетео сам из стана, сјурио се низ степенице и истрчао из куће.

Хођао сам полако. Железничка улица, Хојзерова, Цветна – годинама сам туда пролазио на путу од куће до школе. Познавао сам сваку кућу, сваку башту и сваку ограду, знао која је ограда свеже офарбана, а којој је дрво тако посивело и исушено да сам руком могао да га измрвим, знао гвоздене ограде крај којих сам као дете трчао док су шипке одзвањале под мојим штапом, и високе ограде од цигле иза којих сам замишљао нешто чудесно и страшно све док се нисам на њих попео и видео запарложене низове цветних леја, грмова бобичавог воћа и врежа поврћа. Стопала су ми препознавала коцке калдрме и асфалт улице, знала су где глатке плоче смењују таласаста поплучања базалтних облица, где има катрана, а где шљунка.

Све је било тако присно. Кад је срце престало да ми убрзано бије, а лице да гори, сусрет између кухиње и ходника преместио се већ негде јако далеко. Секирао сам се. Побеглао сам као неко дете, уместо да покажем зрелост коју сам од себе очекивао. Нисам више имао девет, него петнаест година. Но, морам да признам да ми је и даље загонетка како је то зрело понашање требало да изгледа.

Друга загонетка је био сам сусрет између кухиње и ходника. Зашто нисам могао да одвојим поглед од ње? Имала је веома снажно и веома женствено тело, бујније од тела девојака које су ми се допадале и за којима сам се окретао. Био сам сигуран да је не бих запазио да сам је срео на базену. С друге стране, није била ни разголићенија од девојка и жена које сам виђао на базену. Била је, поврх свега, много старија од девојака о којима сам сањао. Преко тридесет? Тешко је проценити доба које човек није оставио за собом или које је још далеко од њега.

Много година касније, дошао сам до закључка да ми се поглед тада залепио за њу не због њеног изгледа, него због држања и покрета. Молио сам пријатељице да преда мном навлаче чарапе, али своју жељу нисам хтео да објасним, да испричам загонетку сусрета између кухиње и ходника. Тако је моја

молба протумачена као жеља за подвезицама, чипкама и еротичном екстраваганцијом, а испуњавана је уз кокетну позу. Није то било оно од чега нисам могао поглед да одвојим. Она није позирала, није кокетирала. Не сећам се да је то икад радила. Сећам се да су јој некада тело, држање и кретње деловали тромо. Што није потицало од тежине. Пре би се рекло да се повукла у унутрашњост свог тела, да га је препустила њему самом и његовом сопственом мирном ритму који није реметила никаква наредба главе и да би притом сасвим заборављала на спољни свет. Тај исти заборав био је присутан у држању и кретњама којим је навлачила чарапе. При том није била ни најмање трема, већ гипка, љупка, заводљива – завођење које није потицало од груди, задњице и ногу, него од позива да се у унутрашњости тела заборави свет.

То тада нисам знао – а питање је да ли и данас знам или сам само нешто уобразио. Било како било, док сам тада размишљао о разлозима толиког узбуђења, узбуђење се вратило. Да бих решио загонетку, дозвоао сам у сећање наш сусрет, а дистанца, коју сам створио претворивши га у загонетку, се истопила. Све је поново било преда мном и опет од тога нисам могао очи да одвојим.

Недељу дана касније, поново сам стајао пред њеним вратима.

Читаву недељу покушавао сам да не мислим на њу. Није, међутим, постојало ништа друго што ме је испуњавало или ми скретало пажњу; лекар још није дозвољавао да идем у школу, књиге су ми се после неколико месеци читања смучиле, а другови који су, додуше, и даље навраћали, остајали су све краће јер сам био тако дуго болестан да посете нису више успевале да подигну мостове између њихове и моје свакодневице. Требало је да се шетам, сваки дан мало дуже и без напрезања. А тада ми је баш напрезање било потребно.

Боловање у детињству и младости ипак је чаробно време! Спољни свет, свет слободног времена што се проводи у дворишту, башти или на улици, у болесничку собу продире само кроз пригушене звуке. Унутра буја свет прича и ликова из књига које болесник чита. Слабећи опажање и снажећи машту, температура од болесникове собе ствара нови,